

## РОЗДІЛ 7. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СУЧАСНИХ ШКОЛЯРІВ  
У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИMUSIC-AESTHETIC EDUCATION OF MODERN SCHOOLCHILDREN  
IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

Статтю присвячено проблемі покращення музично-естетичного виховання школярів в умовах зміни світового соціокультурного середовища як наслідку розвитку інформаційного суспільства та глобалізації. Здійснено аналіз наукової літератури з дослідження феномену естетичного виховання, представлено зміст даного поняття, основні характеристики та якості естетично розвиненої людини. Здійснено аналіз поняття музичного виховання як складного діалектичного процесу розвитку художньо-творчих здібностей людини, здатності її до емоційного сприймання музики, розуміння, співпереживання та отримання від неї естетичної насолоди. Розкрито головне завдання музичного виховання школярів в умовах вільного доступу до музики будь-якої якості завдяки розвиненій інтернет-мережі, що полягає у формуванні музичної культури та набутті критичного мислення в даній галузі. Здійснено аналіз наукових праць стосовно музично-естетичного виховання, теоретичної бази дослідження даного феномену, його закономірностей та історичних аспектів розвитку. Визначено феномен музично-естетичного виховання школярів в умовах розвитку інформаційного суспільства та глобалізації як напрям естетичного виховання, який спрямовано на формування в учнів культурної компетентності, критичного мислення в галузі мистецтва, розвиток емоційно-чуттєвої та ціннісно-естетичної свідомості. Представлено певні умови ефективності музично-естетичного виховання школярів у сучасних закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО). Розроблено рекомендації щодо покращення музично-естетичного виховання сучасних школярів у нових соціокультурних умовах. Здійснено висновки стосовно того, що музично-естетичне виховання є важливий напрям роботи сучасного ЗЗСО, спрямований на формування музично-естетичної культури школярів; музично-естетична культура є інтегративною якістю особистості школяра, що базується на залученні до музичного мистецтва та сприяє розвитку його соціально-значущих якостей у контексті всебічного розвитку.

**Ключові слова:** естетичне виховання, музичне виховання, музично-естетичне виховання, сучасні школярі, ЗЗСО, розвиток

інформаційного суспільства та глобалізації, зміна світового соціокультурного середовища.

The article is devoted to the problem of improving music-aesthetic education of schoolchildren in conditions of change in the world socio-cultural environment as a consequence of development of the information society and globalization. The analysis of the scientific literature on the phenomenon of aesthetic education is conducted, the content of this concept, the main characteristics and qualities of an aesthetically developed person are presented. The concept of music education is analyzed. It is considered as a complex dialectical process of development of artistic-creative abilities of man, his ability to emotional perception of music, understanding, empathy and aesthetic pleasure from it. The article reveals the main task of music education of schoolchildren in the conditions of free access to music of any quality thanks to the developed Internet network, which consists in the formation of music culture and acquisition of critical thinking in this field. The analysis of scientific works on music-aesthetic education, the theoretical basis for the study of this phenomenon, its patterns and historical aspects of development, is conducted. The article defines the phenomenon of music-aesthetic education of schoolchildren in the conditions of development of information society and globalization as a direction of aesthetic education, which aims to form students' cultural competence, critical thinking in art, development of emotional-sensory and value-aesthetic consciousness. The conditions of efficiency of music-aesthetic education of schoolchildren in modern general secondary education institutions are presented. Recommendations for improving music-aesthetic education of modern schoolchildren in the new socio-cultural conditions have been developed. It is concluded that music-aesthetic education is an important area of modern general secondary education institutions, aimed at forming the musical-aesthetic culture of schoolchildren; musical-aesthetic culture is an integrative quality of the student's personality, based on involvement in the art of music and promotes development of its socially significant qualities in the context of comprehensive development.

**Key words:** aesthetic education, music education, music-aesthetic education, modern schoolchildren, general secondary education institution, development of information society and globalization, change of world socio-cultural environment.

УДК 37.091

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/46.44>

**Федорець М.О.,**

канд. пед. наук,

ст. викладач кафедри музичного

мистецтва та хореографії

Державного закладу

«Південноукраїнський національний

педагогічний університет

імені К.Д. Ушинського»

**Постановка проблеми.** В умовах бурхливого розвитку інформаційного суспільства та глобалізації особливе значення набувають складні інтегративні властивості особистості, що впливають на її культурну сутність – духовні, моральні, інтелектуальні, емоційні, вольові, творчі та інші якості. До

таких інтегративних властивостей належить естетична культура, а також її складова – музично-естетична культура, що базується на залученні людини до одного з видів мистецтва – музики.

Розробка теоретичних основ музично-естетичного виховання особистості доводить, що

його метою у вузькому сенсі є формування музично-естетичної культури людини, що є складною, інтегративною якістю. Розвинена музично-естетична культура людини здатна через її музично-естетичні потреби стимулювати творчу активність і, як результат, сприяти всебічному розвитку особистості. Доведено, що процес організованого музично-естетичного виховання емоційно й інтелектуально збагачує культурно-освітнє середовище ЗЗСО, посилює позитивні виховні впливи на школярів.

Мета музично-естетичного виховання в широкому сенсі полягає у сприянні розвитку соціально-значущих якостей школярів шляхом перенесення естетичної свідомості, сформованої у процесі музично-естетичного виховання на широке коло позамузичних сфер діяльності, тобто, життєвих явищ навколишньої дійсності.

Наразі перед загальною середньою освітою України постає питання покращення музично-естетичного виховання школярів, що обумовлено низкою причин, у тому числі: необхідністю відновити пріоритет духовного розвитку особистості та людиноцентричності над матеріальними цінностями; важливістю набуття школярами культурної компетентності, гарного художньо-естетичного смаку, формування в них свідомо-критичного ставлення до глобально поширеної інтернет-мережі, завдяки якій мистецько-інформативний простір заповнено музичними творами сумнівної якості; необхідністю оволодіння вмінням відокремлювати дійсно художньо-цінні зразки музичного мистецтва від комерційних підробок, розуміння краси й досконалості творів класичної та народної музики.

Разом із тим, практика доводить, що в наш час саме на щаблі загальної середньої освіти музично-естетичне виховання часто скорочується або ж зовсім «згортається» під приводом вирішення «більш важливіших» освітніх завдань. Тому сьогодні вкрай необхідно є науково обґрунтована переоцінка важливості музично-естетичного виховання школярів у нових соціально-культурних умовах, переосмислення його цілей і завдань, розробка продуктивних технологічних інструментів, адаптованих до вимог сучасної освіти. У даному контексті, проблема відродження та модернізації музично-естетичного виховання в українських ЗЗСО вимагає не стільки організаційно-управлінського, скільки науково-методичного рішення. Науковий характер проблеми підтверджується наявністю необхідних передумов, що об'єктивно склались у педагогічній науці та практиці в першій третині XXI століття.

**Мета статті** полягає в аналізі й узагальненні наукових досліджень стосовно феномену музично-естетичного виховання, уточненні поняття музично-естетичної культури школяра в умовах розвитку інформаційного суспільства

та глобалізації, а також у розробці рекомендацій стосовно покращення музично-естетичного виховання сучасних школярів.

**Методи дослідження.** З метою здійснення даного дослідження використано комплекс взаємопов'язаних теоретичних і емпіричних методів, а саме: теоретичний аналіз опублікованих наукових джерел, педагогічне спостереження й порівняння, організаційно-технологічне моделювання.

**Виклад основного матеріалу.** Для розуміння феномену музично-естетичного виховання, доцільно розглянути більш детально поняття його основних складових – естетичного виховання та музичного виховання.

Філософське осмислення явища *естетичного* (грец. *aisthetikos* – почуттєвий) *виховання* міститься у працях багатьох учених, починаючи із давнини й до наших днів. Ідеться про роботи Аеллеса, Евфранора, Зевксіда, К. Гавриловця, Г. Гачева, М. Гончаренка, О. Гуліги, І. Зюзяна, Д. Джола, Ю. Кристеві, В. Крутоса, Т. Скорик, В. Шацької, Ф. Шіллера, Ф. Шеллінга, А. Щербо та ін. У працях Ю. Борєєва, А. Бурова, М. Капустіна, Є. Квятковського, Н. Кіященка, Б. Лихачова, Б. Неменського та ін., представлені концепції естетичного виховання особистості, до положень яких належить ідея про цілісність естетичної культури людини, можливості її розвитку у процесі праці, повсякденного життя, а частіше – в осмисленні та творчому перетворенні явищ мистецтва. Ідею В. Сухомлинського «Через красиве – до людського» підтвердили вчені О. Щербо, Д. Джола, К. Гавриловець, І. Казимирська та ін. На думку О. Щербо та Д. Джола, здібності, які набуваються у процесі естетичного виховання, обумовлюють формування певних важливих якостей особистості [8].

Згідно з Українським педагогічним словником, естетичне виховання є складовою частиною виховного процесу, безпосередньо спрямованою на «формування й виховання естетичних почуттів, смаків, суджень, художніх здібностей особистості», на «розвиток здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини». Естетичне виховання людини передусім пов'язане з вихованням «гуманістичних якостей, інтересів і любові до життя в його різноманітних проявах» [2, с. 119].

Естетично розвинена людина, як правило, повна оптимізму, помічає нове та прекрасне в оточуючій дійсності, здатна «жити цілеспрямованим і внутрішньо змістовним життям у звичайних, повсякденних умовах» [7]. Достатньо розвинена творча уява «обумовлює таку рису особистості, як натхнення», тому «діяльність такої людини, її ставлення до життя стає емоційно піднесеними» [там само].

Поняття «*музичне виховання*» Український педагогічний словник трактує як «процес цілеспрямованого

пізнання музики, розвиток музично-естетичних смаків людини, збагачення її музичної культури та здібностей» [2, с. 219]. Сучасні вчені розглядають музичне виховання «як складний діалектичний процес розвитку художньо-творчих здібностей особистості», як здатність до «естетичного сприймання й переживання музики у процесі якого розвивається інтерес до музики, вдосконалюється здатність розуміти музичне мистецтво, співпереживати, сприймати його з естетичною насолодою» [6, с. 80]. В умовах зміни світового соціокультурного середовища та вільного доступу до музики будь-якої якості завдяки розвиненій інтернет-мережі, головним завдання музичного виховання в ЗЗСО є формування у школярів достатньої музичної культури, а разом із цим, – набуття критичного мислення в галузі музичного мистецтва.

До основних засобів сучасного музичного виховання, насамперед, фахівці відносять загальну музичну освіту та практичну музичну діяльність. Тому в перебігу музичного виховання сучасних школярів особлива роль належить ефективності освітнього процесу ЗЗСО, хоча велике значення також мають вплив навколишнього середовища та музичного оточення в родині.

О. Рудницька, Г. Падалка визначають, що процес «зв'язку особистості з музичним мистецтвом має процесуальний характер і відбувається на емоційному, інтелектуальному та творчому рівнях». Першоосновою зв'язку з музичним мистецтвом є емоційно-чуттєва активність школярів, які у процесі сприймання музичних творів емоційно реагують, співпереживають, насолоджуються почутим, відчувають задоволення від «спілкування» з прекрасним у мистецтві [5, с. 127].

На думку О. Олексюк, музичне виховання є «спеціально організованим процесом, метою якого є розвиток особистісних якостей і музичних здібностей дитини засобами музичного мистецтва та цілеспрямоване пізнання учнями явищ музичного мистецтва» [4, с. 9].

Над концепціями та теоріями музично-естетичного виховання працювали Е. Абдуллін, Ю. Алієв, О. Апраксина, О. Аспієва, Б. Асаф'єв, А. Базіков, Д. Кабалевський, С. Казакова, Л. Матвєєва, М. Ляшко, Є. Ніколаєва, О. Ростовський, О. Сироєжко, Б. Яворський та ін. Ученими виділено найважливіші методологічні положення, які стосуються естетичного виховання особистості, оснований на одному з найбільш поширених видів мистецтва – музичному мистецтві [1, с. 5].

Теоретичну базу дослідження музично-естетичного виховання учнів на даному етапі представлено роботами Л. Буркової, Є. Давидової, С. Здорової, Л. Іванової, С. Куракіна, Ж. Латишевої, Є. Левіт, Л. Слуцької та ін. На основі педагогічного досвіду авторами виявлено закономірності формування музично-естетичної культури особистості за умов

сучасного освітнього процесу. У працях Т. Гризоголової, І. Зязюна, Л. Коваль, Г. Масол, О. Олексюк, В. Орлова, Г. Падалка, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Семашка, Т. Танько, Г. Шевченка, В. Шульгіної, О. Щолокової та ін. представлені історичні аспекти розвитку музично-естетичного виховання в Україні та концепції його модернізації. Л. Коваль, Л. Масол, О. Михайличенко, В. Орлов, О. Ростовський, Г. Падалка, О. Рудницька та інші працювали над розробкою питань еволюції форм і методів загальної музичної освіти [3, с. 172]. О. Буров, В. Медушевський, А. Мелік-Пашаєв, Н. Миропольська, Б. Неменський та ін. розкрили певні аспекти розвитку естетичної культури засобами мистецтва, формування художньої свідомості, естетичного почуття, художньо-естетичного смаку тощо. Значним внеском у розвиток теорії та практики музично-естетичного виховання є роботи В. Крутоуса, М. Кіященка, М. Лейзерова, Б. Лихачова, В. Мартінова, В. Міхальова, О. Олексюк, Р. Семашко, Л. Смирнової, Т. Танько та ін. [3, с. 172].

Аналіз літератури, педагогічні спостереження та організаційно-технологічне моделювання з теми дослідження дають змогу визначити явище музично-естетичного виховання школярів в умовах розвитку інформаційного суспільства та глобалізації як напрям естетичного виховання в системі роботи ЗЗСО, завдяки якому має бути забезпечено розв'язання певних взаємопов'язаних завдань: формування у школярів культурної компетентності та критичного мислення в галузі мистецтва, розвиток емоційно-чуттєвої та ціннісно-естетичної свідомості, актуалізація їх духовно-естетичних потреб та організація творчої діяльності, що відбувається через цілеспрямоване, кероване емоційне сприйняття й засвоєння явищ музичного мистецтва, які відповідають сучасним загальноприйнятим естетичним критеріям.

У роботах учених можна виділити певні умови ефективності музично-естетичного виховання школярів у сучасних ЗЗСО, які стосуються: комплексного характеру музично-естетичного виховання, його інтеграції в інші види виховання та напрями освітнього процесу; змісту виховної діяльності, що представлено синтезом різних видів мистецтв, зв'язком музичних образів із реальним життям та відбором високоякісного, емоційно насиченого музичного матеріалу; використання продуктивних освітніх методів і технологій, поширених у світі; суб'єктів виховної діяльності, що обумовлено розвитком суб'єктної позиції школярів у музично-естетичній діяльності (слухач, виконавець, творець), здійсненням рефлексії музичних образів, виявленям естетичного сенсу музичних творів, розумінням естетичних критеріїв, формулюванням індивідуальних естетично-оціночних уявлень; результатів виховної діяльності – використання досягнень музично-естетичного виховання для

розвитку особистих соціально-значущих якостей школярів (емоційних, інтелектуальних, духовно-моральних); управління виховною діяльністю ЗЗСО, – прогнозування, аналіз, контроль та корекцію розвитку музично-естетичної культури особистості в перебігу роботи закладу освіти, а також постійний моніторинг ефективності системи виховної роботи як середовища музично-естетичного розвитку школярів [1, с. 14].

Водночас, варто наголосити, що в умовах розвитку інформаційного суспільства та глобалізації проблема музично-естетичного виховання школярів у ЗЗСО України є недостатньо розробленою, як мінімум, у двох аспектах: щодо модернізації загальної музичної освіти, як основи даного напрямку виховної роботи, а також у зв'язку з недооцінкою потенційних можливостей музично-естетичної культури впливати на формування соціально-значущих якостей особистості. У зв'язку з цим, робота деяких українських ЗЗСО в нових умовах, на наш погляд, потребує певних рекомендацій щодо організації музично-естетичного виховання сучасних школярів. Отже, практика музично-естетичного виховання сучасних школярів має базуватися: на принципах компетентнісного, особистісно-орієнтованого підходу до виховання, що обумовлено природовідповідністю, культуровідповідністю, гуманістичною та суспільною спрямованістю освітнього процесу; на загальних засадах естетичного виховання, які містять активно-діяльнісний підхід, розвиток духовно-естетичних потреб особистості, поширення естетичних критеріїв на широке коло явищ навколишньої дійсності; на основі постійної модернізації загальної музичної освіти, включно змісту та методико-технологічного забезпечення викладання навчальних дисциплін «Музичне мистецтво» та «Мистецтво», організації художньо-естетичного середовища у ЗЗСО, відповідних класах, у родині учнів, а також створення передумов для отримання школярами естетичної насолоди на уроках музичного мистецтва, під час позаурочної творчої діяльності, відвідуванні театральних-концертних установ тощо.

У перебігу дослідження визначено рівні сформованості музично-естетичної культури школярів. *Критичний рівень* музично-естетичної культури характеризує стан, коли школяр майже не виявляє естетичного ставлення до явищ музичного мистецтва через відсутність досвіду художньо-емоційного переживання. *Низький рівень* пов'язано зі станом розвитку школяра, за якого естетичне ставлення до явищ музичного мистецтва не визначено стійким інтересом і не відповідає естетичним канонам суспільства. *Середній рівень* обумовлено станом, коли в діяльності школяра є прояви музично-естетичного ставлення, об'єктивно-критичні оцінки явищ музичного мистецтва, розуміння музичних образів, мотивована

музично-естетична діяльність, але не відбувається естетизація позамузичних сфер діяльності, тобто, відсутній вплив музично-естетичної культури на процес формування соціально-значущих якостей. *Високий рівень* розвитку музично-естетичної культури характеризується не тільки стійкими проявами в музично-естетичній діяльності школяра, а також впливом на інші види матеріальної та духовної діяльності в контексті використання загальноприйнятих естетичних критеріїв.

**Висновки.** Музично-естетичне виховання є напрямом естетичного виховання школярів, обумовленого актуалізацією їх духовно-естетичних потреб і творчої діяльності, завдяки чому через організоване, цілеспрямоване, кероване сприйняття та емоційне переживання найкращих творів класичної, народної, естрадної музики відбувається формування емоційно-чуттєвої, ціннісно-естетичної свідомості, здатності сприймати, оцінювати й перетворювати музику з використанням естетичних критеріїв, характерних для нового етапу соціокультурного розвитку суспільства. Музично-естетичне виховання є важливим напрямом освітнього процесу сучасного ЗЗСО, що спрямовано на формування музично-естетичної культури школярів.

Система музично-естетичного виховання школярів в умовах розвитку інформаційного суспільства та глобалізації має бути сукупністю необхідних і достатніх компонентів освітнього процесу сучасного ЗЗСО: змісту та методико-технологічного забезпечення викладання навчальних дисциплін, зокрема дисциплін «Музичне мистецтво» та «Мистецтво», організації позакласної творчої діяльності учнів, різних аспектів виховної роботи закладу, а також явищ музичного життя зовнішнього соціокультурного середовища, за допомогою чого з'являється можливість формувати достатню музично-естетичну культуру в контексті всебічного розвитку сучасних школярів.

Музично-естетична культура є інтегративною якістю особистості, що базується на залученні людини до музичного мистецтва. Сформована в результаті музично-естетичного виховання, вона сприяє розвитку соціально-значущих якостей школяра, перенесенню естетичної свідомості на широке коло життєвих явищ навколишньої дійсності.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. *Віхи в історії античної естетики.* (1988). Київ: Мистецтво. URL: [https://shron1.chtyvo.org.ua/Kobiv/Vikhy\\_v\\_istorii\\_antychnoi\\_estetyky\\_zbirka.pdf](https://shron1.chtyvo.org.ua/Kobiv/Vikhy_v_istorii_antychnoi_estetyky_zbirka.pdf)
2. Гончаренко, С. (1997). *Український педагогічний словник.* Київ: Либідь.
3. Ляшко, М. (2017). Музично-естетичне виховання як один з найважливіших факторів формування духовної культури особистості засобами фольклору. *Молодий вчений*, 12 (52). URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/12/42.pdf>

4. Олексюк, О. М. (2006). *Музична педагогіка*. Київ: КНУКіМ.

5. Падалка, Г. М. (2008). *Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін)*. Київ: Освіта України.

6. Сироєжко, О. В. (2019). Музично-естетичне виховання підлітків як науково-педагогічна проблема.

*Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 65 (1), 79-83.

7. *Шляхи та методи підвищення ефективності роботи з естетичного виховання учнів* (2011). URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14684/>

8. Щербо, А. Б., Джола, Д. Н. (1980). *Красота воспитывает человека*. Київ: Радянська школа.